
Die ontstaan en groei van die Afrikaanse vaktaal

Piet Meiring

Min tale het so „swaar” groot geword as Afrikaans. Min tale het ten spyte van geboorte- en groei-pyne so lewenskragtig ontwikkel. En min tale het hulle so gou by veranderende omstandighede aangepas. Was dit nie daarvoor nie, sou Afrikaans lankal van die toneel verdwyn het en ons as rasegte Afrika-

ners saam met hom. Immers is sy taal 'n volk se in-nigste kenmerk, sy steun en sy identiteit. En ons is op verre na nie klaar met die stryd om ons taal te behou nie. Juis in hierdie tegnologiese tydsgewrig is die eise aan ons, nie net om vernuf en aanpassing buite alle vorige perke te ontwikkel nie, maar ook om ons

woordeskat genoegsaam uit te brei om alle behoeftes van die vakman te bevredig.

As 'n taal lewendig wil bly, moet hy vir alle gedagtesuïte toeëreikend wees. Sodra jy vreemde tegniese woorde begin byhaal, is die pad oop vir verbastering. Dit sou so maklik gewees het om ons vaktaal Engels te hou. Daarin het egter die doodstyding van Afrikaans gelê. Gelukkig dat Afrikaners op soveel terreine dit betyds besef het en dat hulle spontaan, al was dit eers ongekoördineer, daarvan werk gemaak het om 'n eie, egte Afrikaanse vaktaal te ontwikkel. Die Afrikaner is pragmaties indien niks anders nie. Sy taal getuig daarvan. Hy het dit nie nodig gevind om sy tegniese vaktaal letterlik uit ander tale te gaan oorneem nie. Sy eie oorspronklike siening, sy groeiende woordeskat en sy verbeelding het gemaak dat hy sy eie terme vir selfs die ingewikkeldste voorwerp of proses gemunt het.

Ek het die voorreg gehad om in die vroeë dertigerjare lid te wees van die Handhawersbond aan die Rand wat soveel bygedra het tot die behoud van Afrikaans en die Afrikaner in die vir hom vreemde nuwe wêreld. Dit was nie net Afrikaans in winkels en kantore praat, wat ons beoefen het nie. Daar was die trots om saam te speel in die skep van nuwe woorde. Neem die geval wat prof. Pierre Viljoen onder my aandag gebring het. Hy is trots op sy vader, mnr. Robert Viljoen, indertyd masjinis by die Suid-Afrikaanse Spoorweë op Witbank. Hy was 'n Handhawer!

Ek praat nou van 50 jaar gelede toe die Spoorweë byna die uitsluitlike gebied van die Engelssprekende was. En tog het mnr. Viljoen verseg om sy instruksies aan die werkswinkel in Engels op te stel. Dit het die baas van die werksinkels, 'n Australiër, Flowers, byna stuipe laat kry. Mnr Viljoen is egter gerugsteun deur 'n ander Handhawer, die passer en draaier mnr. Andries Otto, wat die hoof gepaai het met die versekering dat hy die Afrikaanse instruksies die beste begryp.

Ek gaan in die loop van hierdie lesing verskeie name van voorvegters vir die Afrikaanse vaktaal noem (so baie as wat ek enigsins kan), maar daar sal nog altyd die groot skaar eenvoudige maar getroue volgelinge oorbly, sonder wie se standvastigheid die deurbraak vir Afrikaans op die gebied van die tegnologie nie sou geslaag het nie. Alle eer aan hulle!

Merkwaardig, eintlik asof deur die Hoërhand bestier, was die spontane voorneme op verskeie terreine om nie toe te laat dat Engels ons taal uit die nuwe wêreld verdring en in die proses die Afrikaner self sy regmatige plek daarin ontnem nie. Trouens, die eintlike punt in my betoog is juis hoedat die Afrikaner wat sy taal geëer het, beloon is met 'n nuwe werkgeleentheid en die vermoë om op soveel professionele gebiede 'n bydrae te lewer tot ons land se tegnologiese groei. Dink maar aan die Afrikaner se aandeel aan die kernkragontwikkeling in ons land.

Maar ek moet uitkom by die aandeel wat die Suid-Afrikaanse Akademie gehad het in die ontwikkeling van die Afrikaanse vaktaal. Daarsonder sou die groei

immers nie naby so snel of so doelgerig gewees het nie.

Die Suid-Afrikaanse Akademie, as die natuurlike opvolger van die Genootskap van Regte Afrikaners, deel sy doelstelling om Afrikaans as skryftaal op alle gebiede tot sy reg te laat kom. Omdat hy pragmaties sowel as idealisties in sy optrede is, het die Akademie vroeg reeds besef dat die Boer slegs sy plek in die nuwe stadslewe sal kan inneem indien hy die vermoë daartoe kan kweek – ook nie soseer die finansiële vermoë nie, wel die geestelike vermoë. Dit was nie genoeg om prakties aangelê en vindingryk te wees nie. Die Boer, wat die slag gehad het om 'n plan te maak, sou hom tog teen die nuwe tegnologiese praktieke bloedneus loop as hy nie ten volle met kennis en aanleg toegerus was nie. Met ander woorde, hy moes tegnies touwys gemaak word. En die onderrig, het die Akademie besef, moes eenvoudig in Afrikaans geskied om te verhoed dat die Afrikaner in die proses swig voor die meerderwaardigheid en selfversekerdheid van die Engelssprekende. Vandaar dat die Akademie vroeg reeds gemoed was met die instelling van fakulteite vir die tegniese beroepe aan die Afrikaanse universiteite.

Dit was egter reeds in die vroeë stadium duidelik dat baie Afrikaners akademiese opleiding nie kon bekostig nie. Ons was immers mense ekonomies nog so agterlik dat betreklik min dit kon bybring om universiteit toe te gaan. Intussen het die trek na die stad geleidelik toegeneem, met dié dat nuwe werkgeleenthede selfs van halfgeskoolde mense toenemend beskikbaar geword het. Meeste van die vroeë intrekkers het 'n heenkome in die polisieëns, die staatsdiens, die myne of die spoorweë gevind. Daarin het die Afrikaner se praktiese aanleg nie altyd tot sy reg gekom nie. Die tegniese beroepe sou egter vir hom geslote bly, tensy hy behoorlik daarin geskool kon word. En dit het destyds beteken dat hy dit deur medium van Engels sou moes bereik.

Twee manne, pres. Steyn en genl. Hertzog, het in die vroeë jare reeds besef dat die bevordering van Afrikaans meer as net 'n politieke betekenis gehad het. Hulle het ingesien dat die Afrikaner in die proses van aanpassing by die nuwe ekonomiese orde gevaar geloop het om sy taal prys te gee, tensy iets gedoen sou word om die proses teen te werk. Die gedagte het derhalwe by hulle ontstaan om 'n landswyse liggaam in die lewe te roep om die handhawing en bevordering van Afrikaans (ook op ekonomiese vlak) te verseker. Dit was die Suid-Afrikaanse Akademie. Juis hierdie praktiese doelstelling met sy vestiging het meegebring dat die Akademie met verloop van tyd die gebrek aan 'n Afrikaanse vaktaal besef het, en besluit het dat hy onmiddellik daaraan moes begin werk om woordelyste van tegniese terminologie op te stel. Een van die lede wat praktiese uitvoering hieraan gegee het, was C.J. Langenhoven, wat pas tevore daarvoor verantwoordelik was dat Afrikaans as ampelike taal deur die Kaaplandse Provinsiale Administrasie aanvaar is. Hy het op die jaarvergadering van die Akademie gepleit vir die voorsiening van toereikende leermiddele vir die Afrikaanssprekende stu-

dent. Daarna het sy voorstel gelui dat eenvormigheid in die Afrikaanse spelling bereik moet word. Ten einde hierdie doel te dien, het die Akademie 'n spellingkommissie saamgestel met Langenhoven as raad-gewer.

Dit was die beskeie begin van wat spoedig aangegroei het tot 'n magtige taalbeweging, waarvan die doelstelling was om die Afrikaanse taalterminologie op alle gebiede toereikend te maak. Nie alleen was die tegniese instansies hierby gemoeid nie. Vernaamste was dat die Afrikaanse publiek met welslae bearbei is om sy hartlike steun aan die saak te gee. Die proses van selfrespek het bepaald nie net op politieke gebied deurgewerk nie. Dit het ewe sterk op ekonomiese gebied plaasgevind. Die Afrikaner het hom daarin verbly dat hy hom in sy eie taal op elke gebied kon uitdruk. Met verloop van tyd het taalsuiwerheid 'n statussimbool geword.

Die Afrikaanse koerante en tydskrifte het hierby waardevolle hulp verleen. Afgesien van hul taak om die Afrikaner bewus en trots te maak op sy identiteit, het hulle hom respek vir sy taal gegee. Ek het iets van die spening van die Afrikaner van sy voorliefde vir Engels en sy neiging tot Anglisismes in die dertigerjare meegemaak toe ek eers sportredakteur van Die Volksblad en later van Die Burger was. My eie bydrae tot die skepping van 'n Afrikaanse sporttaal was skaars noemenswaardig, maar ek het dit tog meegemaak en het van naby gesien hoe 'n suiwer Afrikaanse sporttaal posvat. Dit is miskien dan ook nie meer as reg nie dat ek hier hulde bring aan die pers en aan die uitgewers van boeke wat deur middel van die geskrewe taal Afrikaans sy regmatige plek ook in die ekonomiese lewe help gee het.

Die liggaam wat die leidende rol in die ontwikkeling van die Afrikaanse vaktaal geneem het, herhaal ek, was die Suid-Afrikaanse Akademie. Dit is nou 42 jaar sedert die totstandkoming van die fakulteit vir Natuurwetenskap en Tegniek in die Akademie en in die loop van hierdie lange tydperk het die Akademie meegewerk in die daarstelling van meer as twintig vaktaalwoordeleyste, om nie eers die talle vakwoordeboeke te noem nie. Tog interessant en betekenisvol om na te gaan waarom die Akademie tot die besluit gekom het om destyds 'n tweede fakulteit te stig. Die aansporing daartoe het, vreemd genoeg, gekom uit 'n taalontwaking aan 'n Engelstalige universiteit, dié van die Witwatersrand. In die jaar 1937 het 'n groepie Afrikaanssprekende studente, bygestaan deur goedgesinde professore en dosente, die Afrikaanse Vereniging vir Wetenskap en Wysbegeerte (A.V.W.W.) aan Wits gestig. Die vereniging het tege-lyk sy eie maandblad, Die Afrikaanse Denker, in die lewe geroep. In die eerste uitgawe het die redakteur, A.J.A. Roux, die volgende geskryf: „Hierdie kontribusie sal nie alleen vir die Afrikanervolk van ontsaglike intellektuele betekens wees nie, maar ook groot kultuurwaarde besit as Afrikaners die geleentheid gegee word om in hul eie taal te dink, te praat en te skryf.”

Die A.V.W.W. het uit die staanspoor die stigting van 'n Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Wys-

begeerte in die vooruitsig gestel en op 11 November 1940 is hierdie ideaal dan ook verwesenlik. Die S.A. Akademie het hiervan met groot belangstelling kennis geneem en, na onderhandeling, daartoe gekom om die nuwe liggaam as 'n afsonderlike fakulteit in die Akademie op te neem. Onder die lede van die raad van die nuwe fakulteit was dr. J.K. Marais (voorsitter), dr. A.J.A. Roux (sekretaris) en drs. T.E.W. Schumann en H.O. Mönnig (ondervoorsitters). Een van die doelstellings was die bevordering van Afrikaans as taal in die natuurwetenskap en tegniek deur die ontwikkeling en standaardisering van 'n Afrikaanse vaktaal. Daartoe is 'n aantal vakwoordeleystkomitees saamgestel, elk met die taak om op sy eie gebied in die behoefte aan Afrikaanse terminologie te voorsien. Die eerste oes was 'n voorlopige Mediese woordelys, 'n Fisikawoordelys, 'n tweetalige Weerkundige woordelys en talle ander.

Om hierdie werksaamhede te koördineer is die Vaktaalburo in 1950 gestig as 'n uitvloeisel van 'n konferensie wat die vorige jaar deur die destydse Staatsvertaalburo belê is. Naas die tegniese woordeleyste, het die Vaktaalburo gesorg vir 'n tiental tegniese woordeboeke. In 1975 is die Akademie se Vaktaalburo en die Terminologieafdeling van die Departement van Nasionale Opvoeding in een groot Vertaalburo saamgevoeg.

Die eerste direkteur van die Vaktaalburo, prof. S.P.E. Boshoff, het hom daarvoor beywer om taalkundiges en vakkundiges te laat saamwerk in die taak om betyds 'n Afrikaanse vaktaal te skep. Hy het gesorg dat die akademici ten nouste met die praktiese vakmanne, selfs op die laagste rang, saamwerk om 'n bruikbare taalterminologie saam te stel. Alleen op dié wyse kon die vaktakrisis te bowe gekom word. Dit was hoogs noodsaaklik dat die Akademie hierdie koördinerende aksie op tou gesit het, want tot in die vroeë veertigerjare het die proses om Afrikaans as vaktaal te ontwikkel sporadies en ongekoördineer plaasgevind. By gebrek aan 'n sentrale liggaam om leiding te gee, het elkeen maar na eie goedgevoelings opgestel en versprei. So het dit ook voortgeduur totdat die Vaktaalburo van die Akademie tot stand gekom het. Dit is tog interessant om daarop te let dat in sekere, minder gekunstelde bedrywe daar reeds die kern van 'n Afrikaanse vaktaal bestaan het. Die ou ambagte van skrynwerker, wamaker en grofsmid het oor 'n eie Afrikaanse terminologie beskik. Dit het egter, vanweë die Afrikaner se agterstand in die bedryfslewe van die fabriek, nie beteken dat hy verskans was teen die grootskaalse aanvaarding van Engelse terme nie.

Dit sou nie onvanpas wees om in hierdie verband te praat van 'n derde taalbeweging nie. Om tegniese terme in suiwer Afrikaans te vertaal, was immers nie bloot 'n pragmatiese onderneming nie. Dit was in der waarheid 'n verdere manifestasie van die strewe van die Afrikaner om sy identiteit, sy taal en sy selfrespek in 'n nuwe wêreld te behou. Die merkwaardige van die saak was dat daar op elke gebied soveel manne was wat ywerig hand kom bysit het om 'n Afrikaanse vaktaal te ontwikkel. Eerstens wil ek die Afrikaanse

spoorwegmanne noem, omdat hulle die eerste was wat 'n kultuurliggaam gestig het met die uitgesproke doel om Afrikaans in hul diens behoorlik te vestig. Dit was hul eerste doel, en was dit nodig!

Luister maar hoe die geskiedskrywer van die A.T.K.V. vertel: „Dis vroegoggend êrens in die begin van 1930. Die toneel: 'n bedrywige spoorwegsentrum. Werknemers kom aan diens. Hulle is Afrikaners. Hulle begin hul werkdag met „booking on”; kaartjiesopnemers ontvang „tickets” by die „barriers” van die „passengers”; dan ratel die „express train” met die een „coach” na die ander oor die „rails” wat op die „sleepers” rus. „Time tables” word „gestudy”; „baggage” word deur „porters” aangedra en as „over-time” voor vanmiddag se „booking-off” vereis word, bring dit darem meer „wages” in die sak. Afrikaanssprekende „drivers” in hul „engines”, „conductors” en „guards” in die „carriages” en „vans”, „gangers” op die „permanent way”, „shunters” op die rangeerwerf en „signalers” in hul „cabins” dra almal tot hierdie taalgemors by.”

Dit was die toestand ses jaar nadat die Nasionale Party onder genl. Hertzog in 1924 aan bewind gekom het. 'n Kwarteeu na die totstandkoming van die Unie was die veelgeprese gelyke taalberegtiging wat in die Grondwet verskans was, in die Spoorwegdiens en in talle ander staatsdepartemente niks meer as 'n bespotting nie.

Soos die A.T.K.V. in sy verslag dit stel: „Vir meer as een senior spoorwegamptenaar was Afrikaans nog maar die tweederangse taal sonder seggingskrag en sonder enige aanspraak as vaktaal. Afrikaanse vakterminologie, vakwoordeboeke en tegniese terme in Afrikaans het eenvoudig net nie bestaan nie.” Ergste miskien was dat die Afrikaner in die diens die miskenning van sy taalregte as vanselfsprekend aanvaar het. Baie was ook reeds ver op die maklike pad van verengelsing in die geloof dat dit die enigste weg na bevordering was.

En toe vind daar 'n wonderwerk plaas. 'n Twaalf-tal doodgewone spoorwegmense, geeneen van wie juis 'n magposisie beklee het nie – want dié was nog steeds die reserwe van die Engelssprekendes – besluit dat dit eenvoudig nie verder so kan aangaan nie. Op Dinsdagaand 19 Augustus 1930 kom hulle bymekaar en stig die Afrikaanse Taal- en Kultuurvereniging van die S.A. Spoorweë, met die uitgesproke doel om Afrikaans binne sowel as buite die diens te handhaaf en te bevorder.

Dié eenvoudige gebeurtenis trek dadelik die aandag van die pers en Die Burger wy 'n hoofartikel aan die taak van die nuwe kampvegter vir Afrikaans. Hy wens hom die beste toe in sy moeilike taak om sy eie veld skoon te maak en sê: „Eers wanneer die oorheersing van Engels beëindig is, kan daar sprake wees van 'n permanente verowering in belang van Afrikaans.” Die blad voeg by: „Solank die taal van die Afrikaner onsuiver is, sal hy nie behoorlik in staat wees om aan sy eie voorkeur te gee nie en sal die Spoorwegdiens oorwegend Engels bly.” Die suiwerheid het nie net vir die taal gegeld nie, maar net soseer

vir die mense wat die taal praat, m.a.w. dat die Afrikaner wat behoorlik tweetalig is (en destyds was net omtrent hy dit), voorkeur vir bevordering moet kry. Ons kom later op hierdie saak terug wanneer voorbeelde aangehaal word van beroepe, voorheen eintlik eksklusief deur Engelssprekendes beset, wat danksy die ontstaan van die Afrikaanse vaktaal, vir die Afrikaner toeganklik gemaak is.

Die aanvoerwerk wat die Spoorweë betref, is deur die destydse Minister van Spoorweë, mnr. C.W. Malan, gedoen. Dit was juis hy, wat met die oog op die nood van die behoeftige Afrikaner van die dertigerjare, 'n blanke spoorwegarbeidsbeleid ingevoer het. Daar deur het die land se grootste openbare werkgewer 'n heenkome aan der duisende Afrikaners besorg, eers op lae vlak, maar steeds hoër totdat die een Afrikaner na die ander die hoogste sport bereik het. En as mens aan hoofbestuurders soos Willem Heckroodt, Danie du Plessis, Kobus Loubser, Bart Grové, ens., dink, besef jy watter groot voordeel die Vervoerdienste uit hierdie Malaninstelling getrek het.

Maar in 1930 moes heel onder begin word. Die A.T.K.V. het sy taak baie duidelik raakgesien en beskryf. In 'n brief aan die minister het hy die volgende gesê: „Ons sal bo en behalwe die handhawing en bevordering van Afrikaans daarna strew om 'n duidelike omskrywing te verkry van die term tweetaligheid met die oog op die huidige ontoereikende beskrywing daarvan. Ons wil die Afrikaanssprekende spoorwegmense tot die besef bring dat die voortbestaan van die Afrikaanse volkstradisies afhanklik is van die voortdurende handhawing van ons taal, ook op tegniese gebied.”

Hoewel die destydse hoofbestuur steeds koel bly staan het teenoor die opkoms van Afrikaans in die spoorwegdiens, was hy op aandrang van sy minister in 1932 verplig om 'n komitee aan te wys belas met die taak om 'n lys van Afrikaanse spoorwegterme vir die verskillende vakgebiede op te stel. Na voorlegging aan die Akademie is die verskillende lyste gepubliseer en in gebruik geneem.

Steeds het die stryd nuwe veld gewen. Twee jaar later was die aandrang op onverbiddelike taalgelykheid in die diens so sterk dat die Spoorwegadministrasie moes toegee en 'n strenger taaltoets as 'n *sine qua non* vir bevordering aanvaar.

Verder is aangedring op die uitbreiding van toereikende vertalings van tegniese terme ten einde die heersende onsekerheid oor taalgebruik uit die weg te ruim. In 1936 het die kongres van die A.T.K.V. besluit om aandag te gee aan die publikasie van 'n tegniese woordeboek.

Danksy die ywer van die A.T.K.V. het Afrikaans ook tot sy reg gekom t.o.v. alle amptelike vorms en kennisgewings. Die Spoorwegadministrasie het daarnaas sover gegaan om 'n lys van spesiale instruksies aan spoorbaaninspekteurs en masjiniste in Afrikaans te sirkuleer.

En toe kom die Tweede Wêreldoorlog met sy ontwrigting op soveel gebiede. Gedurende die oorlogsjare het die windjie van owerheidsweë maar bra skraal vir die Afrikaanse taal en kultuur gewaai. Dit

was eers na die bewindsaanvaarding van dr. Malan se regering in 1948 dat die destydse Minister van Spoorweë, mnr. Paul Sauer, 'n viermankommissie bestaande uit mnre. D.P. Macdonald, J.E. Reeler, A.S. Manchip en H.P.J. Lyell aangestel het om die taalsituasie in die diens te ondersoek. Daardeur is die kroon geplaas op die A.T.K.V. se jarelange werk ter bevordering van die Afrikaanse taal in die Spoorwegdiens. Die kommissie het ontdek hoedanig die oorlog se terugslag vir Afrikaans was. Dit het geblyk dat in sommige afdelings minder as vyf persent van die werk en korrespondensie in Afrikaans gedoen is. Die reaksie hierop was die aandrang van die A.T.K.V. dat alle spoorwegamptenare tweetalig (en behoorlik tweetalig) moes wees. Toe aan hierdie eis voldoen is, het die groot grief van die Afrikaanse spoorwegman oor die miskenning van sy taal eindelijk verdwyn. Dit is ook interessant om te kan vermeld dat die doelbewuste strewe na gelyke taalberegtiging gelei het tot 'n gelukkiger tydvak in die geskiedenis van die spoorwegpersoneel, met groter toenadering tussen die twee taalgroepe en verbeterde *esprit de corps*.

Verder is dit belangrik om daarop te let in watter mate daar, danksy die bemoeiing van die A.T.K.V., bygestaan deur die Akademie, sedert die vyftigerjare gevorder is met die tegniese vaktaal op die Spoorweë. Waar daar in 1938 slegs een lys tegniese en ander spoorwegterme was, is daar nou meer as 'n halfmiljoen terme oor uiteenlopende tegniese onderwerpe op kaarte aangebring vir insluiting in gepubliseerde lyste.

En nou, wat is die resultaat van hierdie volgehoue strewe vir die behoud van die Afrikaner se identiteit en sy taalregte oor 65 jaar op die Spoorweë? Met uitsondering van hoofsaaklik tegniese departemente word Afrikaans in groter mate as Engels in amptelike briewewisseling aangewend. Dit is ook te wagte as daarop gelet word dat meer as tagtig persent van die spoorwegpersoneel nou Afrikaanssprekend is. Wat wonderlike loon op die volgehoue voorneme om identiteit en taal doelbewus te handhaaf! Vandag word die meeste van die hoogste poste deur Afrikaners beklee. Die trou aan sy taal en aan homself het meegebring dat die Afrikaner ook in sy posisie en sy werk die verdiende beloning ontvang het. En dit sonder om die Engelssprekende spoorwegamptenaar te na te kom, ja, eintlik met sy samewerking. Trouens, dit het juis gehelp om die onderlinge verhouding te verbeter – iets wat andersins sou uitgeby het.

'n Voorbeeld uit die nie so verre verlede nie, dien vermeld te word. Dit het in 1961 'n persoon gegeld met 'n Engelse naam maar 'n Afrikanerhart. Mnr. Williams was sy naam en hy was werksaam in die meganiese werkwinkel in Bloemfontein toe hy hom vir 'n bevorderingsonderhoud moes voorberei. Daartoe het hy sekere handleidings nodig gehad en dié was slegs in Engels beskikbaar. Hy het daarop gestaan om 'n Afrikaanse stuk te ontvang. Om die saak te skik, is die vertalers van die meganiese afdeling van die Vervoerdienste aangesê om die gebruikskode van meer as 400 bladsye te vertaal. 'n Sperdatum is daar-

voor gestel en die manne het dag en nag gespoek om die opdrag uit te voer. Maar toe ontdek hulle dat die Engelse weergawe so taalonsuiwer is dat dit ook geheel oor opgestel moes word. Dit was by hierdie geleentheid dat die owerheid die noodsaaklikheid ingesien het om die manne op die „vloer” te raadpleeg t.o.v. gangbare benamings vir spesiale prosesse. Dis toe dat die beskrywende Afrikaanse ekwiwalent vir „barrel punch”, synde „boepenspons”, ontdek is!

En nou in ons dag? Die Vervoerdienste erken self dat daar nog werk vorentoe is. Hy erken dat die gebruik van Afrikaans in tegniese kontrakte of tenderdokumente nog aansienlik afgeskeep is, veral t.o.v. tenders wat ook oorsee gevra word. Die neiging is om hierdie stukke oorwegend in Engels op te stel en daaraan sal aandag gegee moet word.

Hierdie uitsonderlike geval doen egter geen afbreuk aan die merkwaardige vordering wat in die Vervoerdienste t.o.v. gelyke beregtiging van die twee landstale gemaak is nie. Vandag is alle tariefboeke, regulasieboeke, handleidings, ens., wat die werk in die verskillende afdelings ten grondslag lê, beskikbaar in goed versorgde Afrikaans soos deur die Taalburo vertaal en geredigeer. Die Taalburo is tans een van drie „groties” in die Republiek se vertaal- en vaktaalbedrywighe, – een van die argitekte van Suid-Afrika se vaktaaldienste. Hy het erkenning vir sy werk van die S.A. Akademie gekry in die volgende terme: „Ons wil graag van hierdie geleentheid gebruik maak om die Suid-Afrikaanse Spoorweë hartlik te bedank vir sy heel besondere en deurslaggewende bydrae in belang van die Afrikaanse vaktaal”. Amptenare wat in hierdie verband dien genoem te word, sluit die volgende in: dr. D.J. Coetsee, eertydse hoof van die Taalburo en latere adjunk-hoofbestuurder (personeel), en mnre. C.A. Engelbrecht, H.J. Bothma, C. Cillie (huidige hoof) en J.H. Jordaan (huidige adjunk-hoof).

Die tweede staatsdepartement wat vanweë sy omvang en personeelsterkte aan die beurt kom, is die Poskantoor. Hy het dit met die Vervoerdienste gemeen gehad dat die Afrikaner selfs na die Nasionale bewindsaanvaarding weinig vastrapplek daar kon kry. Anders as die meeste departemente was die Poskantoor tydens die Hertzogbewind in die sorg van Engelssprekende ministers, mnre. Walter Madeley en Tommy Boydell in die jare van die pakt met die Arbeidersparty, en mnr. C.F. Clarkson tydens same-smelting. Dit het meegebring dat die Afrikaner-afskeping tot na die Tweede Wêreldoorlog gehandhaaf is, en dat die Poskantoor die bakermat van die Engelssprekende amptenaar gebly het. Afrikaans is onttend afgeskeep in die amptelike stukke en mnr. L.C. Burke, wat byna 30 jaar posmeester-generaal was, het geen geheim daarvan gemaak dat hy in bevorderings voorrang aan sy eie mense gegee het nie.

Selfs in 1953, toe mnr. Tom Naudé Minister van Posterye was, het mnr. Burke daarin geslaag om hom ongunstig te stem teenoor die stigting van die Afrikaanse Taal- en Kultuurbond. Mnr. Naudé het die eerste hoofvoorsitter, mnr. A.J. Botes, gewaarsku

om nie toe te laat dat die A.T.K.B. 'n drukgroep word nie. Ten spyte van die koele ontvangs op ministersvlak, het die A.T.K.B. onmiddellik posgevat danksy die ywer van sy eerste komitee, wie se name ek hier graag wil noem: mnre. A.J. Botes, Barry van Rooyen (ondervoorsitter), Giel Buys (sekretaris), en mnre. Pieta Grobler, Hannes Venter en Johan Krige.

„Ons gaan mos in die moeilikheid kom as die P.M.G. ontdek dat ons die Afrikaanse taal en belange wil behartig”, was die beswaar van vreesbevange Afrikaners. Die knoop is egter deurgehak toe mnre. Botes in 1953 deur die Kabinet aangewys is om mnre. Burke as posmeester-generaal op te volg. Van dié datum dagteken die verafrikaansing van die Poskantoor, met manne soos mnre. Louis Rive en Henri Bester wat in mnre. Botes se spore gevolg het.

As daar gepraat word van die Poskantoor se bydrae tot die Afrikaanse vaktaal, staan een naam bo alle name uit, nogal dié van 'n gebore Skot: mnre. J. Findlay Dick. Aan sy Afrikaanse vrou kom die eer toe dat sy hierdie goedgesinde en bekwame amptenaar met sodanige liefde vir Afrikaans besiel het dat hy die voortou geneem het met die stigting en ont-plooiing van die Poskantoor se taalkomitee. Later meer hieroor.

Dis tog interessant om te weet dat daar reeds voor die Eerste Wêreldoorlog 'n beskeie poging aangewend is om Hollands tot sy reg in die Staatsdiens te laat kom, met die samestelling van 'n tweetalige woordelys. Hiervoor moet die een lid van die Bothakabinet wat werklik taalbewus was, senator F.S. Malan, gedank word. Dit was 'n bra tentatiewe ou lysie wat opgestel is, al het dit die indrukwekkende betiteling van *The Official Handbook of Translations* gedra. Die samesteller was mnre. C.F.J. du Toit, van die kantoor van die prokureur-generaal op Grahamstad, en senator Malan het self die voorwoord geskryf. Hy was kort vantevore betrokke by die stigting van die S.A. Akademie. Die poskantoordeel van die handboek is deur die bekende mnre. J.N. Redelinghuys opgestel.

Eers 23 jaar later, in 1937, het die Poskantoor se eerste lys tegniese terme in Afrikaans verskyn. Dit het slegs 2 500 woorde bevat, maar het tog in 'n groot behoefte voorsien.

'n Verdere en groter stap vooruit is in 1948 met die bewindsaanvaarding van dr. Malan gedoen toe die Poskantoor se sogenaamde terminologiekomitee uit die volgende persone saamgestel is met die doel om die vaktaal behoorlik te grondves: mnre. J.F. Dick (voorsitter), M.J. Posthumus, R. Weideman, M.S. van Zijl, M.W.H. Theunissen, J.J. Erasmus, A.J. Botes, D.P.J. Retief, C.H. Williams, L.A. Squire, J.L. de Vries en J.H.H. van Wyk (sekretaris).

Die eerste vrug van die komitee se werk was die verskyning in 1951 van die voorlopige lys *Poskantoorsterme in Afrikaans*. Hierdie lys het spoedig geblyk ontoereikend te wees en vier jaar later is 'n aansienlik vergrote lys gepubliseer. In 1959 het 'n volwaardige woordeboek verskyn. Die snelle ontwikkeling van die telekommunikasiewese het meegebring

dat die terminologiekomitee (later bekend as die Taalkomitee) in 1964 'n aanvullende lys *Poskantoor-ingenieursterme* die lig laat sien het. As voorwoord tot die tweede uitgawe van die woordeboek het die Minister van Poswese die volgende geskryf: „Die woordeboek is die tasbare teken van die inherente groeikrag en plooibaarheid van die Afrikaanse taal en van die vindingrykheid en skeppingsvermoë van diegene wat daardie taal diensbaar wil maak aan die behoeftes van land en volk”.

Die Taalkomitee van die Poskantoor fungeer nog steeds en is die pionier op hierdie gebied in die Staatsdiens.

Die eerste voorsitter van die Taalkomitee was dieselfde mnre. Dick na wie ek vroeër verwys het. Hy was 'n toegewyde stryder vir die taalregte van die Afrikaner, die gebore Skot wie se Afrikanervrou hom so sterk beïnvloed het. Hy het sy loopbaan in die Poskantoor in 1913 as pos- en telegraafleerling begin en het in 1958 met sy aftrede die pos van Ondersekretaris van die Departement bekleed. Reeds in die dertigerjare het mnre. Dick die eerste lysie telefonie- en telegrafisterme op eie houtjie in Afrikaans opgestel. Die Afrikaanse vaktaal was sy stokperdjie en die samestelling daarvan het later sy lewenstaak geword, want selfs na sy aftrede het hy aangebly as voorsitter van die Taalkomitee. Hy het meer as 60 jaar in diens van die Poskantoor voltyds en deelyds gestaan. Toe hy in Augustus 1978 oorlede is, is van Afrikanerkant verdiende hulde aan sy trou en toewyding t.o.v. sy aangenome taal en kultuur gebring.

Saam met mnre. Dick het manne soos mnre. Redelinghuys, W.A. Theron, L.C.J. van Heerden en P.M. le Roux vir Afrikaans in die bres getree. Daar was ook drie ingenieurs, mnre. Dan Retief, J.P. du P. Coetzer en Dawie Malan, wat uitgemunt het in tegniese en taalkennis en dit tot beskikking van die Taalkomitee gestel het.

Met verloop van tyd moes die Taalkomitee oplossings vind vir baie terminologiese probleme. Daar was byvoorbeeld die internasionaal aanvaarde Franse woord „relais”, wat in Engels „relay” geword het, en waarvoor geen geskikte Afrikaanse ekwiwalent gekry kon word nie. Later is dit plat „relê” genoem. 'n Meer alledaagse term, die Engelse „shunt”, was ook so algemeen geldig dat die Taalkomitee die Akademie oorreed het om die verafrikaansing daarvan, nl. „sjunt”, te aanvaar.

Diegene wat beweer dat Afrikaans gewoonlik omslagtiger is as Engels moet die volgende sluk: „Called-subscriber-held alarm” word met „vaspenalarm” vertaal; „cathode-ray tuning indicator” met „instemoog”; „keyboard operating test” met „tiktoets”; „manually operated switching key” met „handskakelaar”; „ribbon-feed change-over mechanism” met „lintomsteller”; „to-follow-the addressee-telegram” met „volgtelegram” en „walkie-talkie” met „loopgeselser”.

Die Poskantoor, miskien meer as enige amptelike instelling, staan vandag voor die uitdaging om hom in sy Afrikaanse terminologie by die eise van die tegnologiese revolusie aan te pas. Die snelle ontwikke-

ling van die telekommunikasiewese en die gevolglik ongekende groei van nuwe terme het meegebring dat sy amptelike vertalers, mnre. P.J. Taljaard, W.K. Smit en andere, geen ruskans gegee word nie.

Vir sover dit die gebruik van Afrikaans in die rekenaarbedryf aangaan, moet die vakliteratuur nog sy Afrikaanse beslag kry. Die Taaldiensburo en die Universiteit van Suid-Afrika is gelukkig daarmee behulpsaam. Die Poskantoor sal volgens die verskering van die huidige Posmeester-generaal, mnr. Henri Bester, sorg dat hierdie hulp nie tevergeefs is nie.

Ons kom nou by die staalreus YSKOR, 'n instelling wat eers betreklik laat Afrikaans as vaktaal tot sy reg laat kom het. Hoewel YSKOR lank reeds sy vyftigste bestaansjaar gevier het, was dit eers in 1957 dat sy eie vertaaldiens ingestel is en toe meer bepaald om uit Engels, wat die gangbare taal was, in Afrikaans te vertaal wat betref notules, omsendbriewe, praktykinstruksies, ens. Dit het egter spoedig geblyk dat daar 'n groot behoefte aan die nodige „staal“-terminologie was. So iets soos 'n Afrikaanse „staal“-taal het net nie bestaan nie. Omdat baie van die ingenieurs en tegniese personeel Duits georiënteer was, het Duits sy stempel op die nuwe Afrikaanse terminologie afgedruk. So het terme soos *walswerk*, *skrot*, *knuppel*, *bandstaal* en *voorblok* regstreeks uit die Duits gevloei.

In die begin het die proses van staalvaktaalontwikkeling taamlik sporadies plaasgevind, onder toesig van mnr. M.W.O. Roux, die eerste vertaalhoof. Ten einde die proses behoorlik aan te lê, is besluit om 'n tegniese woordelys op te stel en om die hoofde, drs. C.M. Krüger (hoofbestuurder), T.J.W. Jorden en P. Stoker, daarby te betrek.

Die man wat met reg beskou kan word as die pionier van Afrikaans by YSKOR was dr. C.M. Krüger. Hy het ten spyte van sy geweldige werkklas altyd tyd ingeruim om met tegniese taalprobleme behulpsaam te wees. Mnr. Roux het getuig dat dr. Krüger 'n intense belangstelling vir alle taalaangeleenthede gekoester het en boonop 'n warme liefde vir Afrikaans gehad het. Hy was daarvoor verantwoordelik dat senior personeel in die twee taalkomitees aangestel is ten einde seker te maak dat die duisende tegniese terme wat met verloop van tyd in die woordelyste opgeneem is, die korrekte was. Twee amptenare, mnre. H.C.H. Hutton en J.P. de Vos, moet spesiaal in hierdie verband genoem word, terwyl twee hoofde, dr. P. Stoker en dr. Wilken Jorden, steeds toesig gehou het. Al hierdie persone was ingenieurs en almal was besiel met dieselfde strewende as dr. Krüger om Afrikaans tot sy reg in die staalwêreld te laat kom.

Weldra is die vertaaldiens van YSKOR vergroot en oor 'n tydperk van baie jare is talle Yskorspesifikasies, veiligheidsregulasies, opleidingsmateriaal en handboeke in Afrikaans verwerk.

Reeds in 1965 is besluit om al die items in die magasynregister – iets meer as 14 000 van hulle – in Afrikaans te laat vertaal, sodat bestellings vir die algemene magasyn ook in Afrikaans kon geskied. Ses jaar later is besluit om 'n staalwoordeboek op te stel,

nie net vir YSKOR se eie gebruik nie, maar ook vir die van ander belanghebbende instansies en vir die algemene publiek. In Junie 1978 het die tweetalige *Staalwoordeboek* verskyn, met 26 000 inskrywings. Die koste is deur YSKOR self gedra, maar die uitgawe is verhaal uit verkope, so aansienlik was die aanvraag.

Mnr. C.J.S. Coetzee, hoof van YSKOR se Vertaling-, Taaladvies- en Inligtingsdiens, deel mee dat met die oog op die groot aantal dokumente wat uit vreemde tale – soos Duits, Frans, Russies, Italiaans, Pools, Tjeggies en Spaans – vertaal moet word, sy kantoor 'n redigeerdiens lewer aan die personeel wat dit hanteer. 'n Beknopte taalhandleiding wat in Afrikaans en Engels opgestel is, word aan Yskorwerknemers op aanvraag uitgereik om hulle met hul taalprobleme te help. Die *Staalwoordeboek* word ook nog steeds bygewerk, waarskynlik in die nabye toekoms ook met behulp van 'n rekenaarwoordverwerker. Die Akademie is intiem daarby betrokke.

Dit is opvallend dat daar by elkeen van die instellings met wie ons geskakel het om vas te stel hoe Afrikaans in 'n bepaalde gebied tot sy reg gekom het, altyd vermelding was van persone wat die belange van Afrikaans as vaktaal dermate op die hart gedra het dat hulle self ingespring het om in die tekorte te voorsien. Dit was ook die geval by die S.A. Buro vir Standaarde. Ook hier was daar verskeie ingenieurs wat die leiding geneem het.

Die naam dien ook genoem te word van mnr. C.C. van der Merwe, hoewel geen ingenieur nie, wel adjunk-direkteur-generaal, wat saam met manne soos mnr. F.J. Prins in 'n komitee van deskundiges gedien het om Afrikaanse terme vir nomenklatuurlyste van die Internasionale Elektrotegniese Kommissie te soek.

Dit was nadat die Buro met die Akademie geskakel het om met die vertaalaanvoorwerk hand by te sit. Dr. H.O. Mönnig en dr. J.K. Marais is deur die Fakulteit van Natuurwetenskap en Tegniek benoem om die proses aan die gang te sit. Hulle het twee vertalers in die persone van mejj. J.C. Kraam en M. Mouton aangestel, wat so fluks was om reeds in Mei 1948 hul eerste publikasie uit te gee. Dit was *Basiese definisies vir tekstielgoedere en tekstielkoopware*.

Dit is gevolg deur drie ander Buropublikasies, nl. glossariums van houtterme, sweisterme en kwaliteitskontroleterme. Die Buro het ook saamgewerk in die daarstelling van vakwoordeboeke op talle terreine. Hy gaan nog steeds uit sy pad om hulp en advies aan fabrikante te verleen i.v.m. etikette van produkte waarop die SABS se gehaltemerk verskyn.

Die Buro het dit so ver gebring dat hy talle tegniese dokumente in Afrikaans as eerste taal opstel. Daar kan geen vrees wees vir gebrek aan samewerking van sy kant in die verdere uitbouing van die Afrikaanse vaktaal nie.

Die twee ouer Afrikaanse universiteite, Stellenbosch en Pretoria, het 'n belangrike rol gespeel in die tegnologiese opleiding van die Afrikaner en daarby die opbou en aanpassing van die Afrikaanse vakliteratuur. Die wordingsjare van die Fakulteit van Inge-

nieurswese op Stellenbosch het saamgeval met die toetrede van die Afrikaner tot dié beroep. Juis een van die Afrikaneringenieurbaanbrekers, mnr. H.L. Reitz, indertyd stadsingenieur van die Paarl, het saam met plaaslike kollegas die voortou geneem in die poging om die pad na die tegnologie vir die Afrikanerstudent oop te maak. Sonder dat daar hoege-naamd genoeg fondse was om 'n nuwe fakulteit te dra, het die Universiteit van Stellenbosch in 1940 op aandrang van prof. C.G.W. Schumann die stoute skoene aangetrek en besluit op 'n driejarige kursus wat sou lei tot 'n volle ingenieurskursus. Mnr. Reitz (siviele ingenieur) is as die eerste professor aangestel en sy assistent was dr. J.M. le Roux, voormalige hoof van die Hoërskool op Franschhoek, wat Toegepaste Wiskunde sou doseer. Dr. R.L. Straszacker is enkele maande later as professor (Meganiese Ingenieurswese) aangestel. Hoe groot die behoefte was aan Afrikaansmediumopleiding van ingenieurs het geblyk toe 42 studente hulle vir die eerste jaar inskryf. Ten einde die volle kursus te behartig, is daar in 1944 nuwe personeel aangestel in die persone van prof. Heydorn, dr. A.J.A. Roux en mnre. C.L. Olén, W. Stenkamp en J. Sippel. Aan die einde van 1945 is die eerste B.Sc.(Ing.)-graad aan 16 studente toegeken, waarvan vier dit *cum laude* behaal het. Hiermee het die stroom ingenieurs wat van hierdie inrigting die land ingegaan het, begin en steeds gegroei.

Een van die vernaamste take wat met die totstandkoming van Stellenbosch se ingenieursfakulteit saamgeval het, was die ontwikkeling en aanpassing van die vaktaal. Die S.A. Akademie het hierin 'n groot rol gespeel asook die Taalburo.

Nog voor die ontstaan van hierdie fakulteit het Stellenbosch in Afrikaans lesings aan sy studente in die wetenskappe gegee. Daarvoor moes 'n eie Afrikaanse woordelys opgestel word. Mnr. P.J. Rossouw, waarnemende direkteur van Geologiese Opname, herinner hom dat dr. A.V. Krige in die dertigerjare Geologie deur medium Afrikaans gedoseer het, met 'n beperkte lysie geologiese terme in Afrikaans in sy hand. Prof. S.J. Shand, hoof van die fakulteit, was behulpsaam met die opstel van die woordelys.

In daardie tyd het die eerste Afrikaanssprekende geoloë by die Geologiese Opname in Pretoria aangesluit. Spoedig het hulle daarteen begin skop dat al die publikasies van die Opname slegs in Engels verskyn. Voordat vertoe vir tweetalige publikasies nog aan die owerheid gerig kon word, het die destydse Minister van Mynwese, mnr. J.H. Hofmeyr, uit eie beweging gelas dat alle publikasies in albei landstale gepubliseer moet word. Om dit te kan doen, het 'n gesaghebbende lys geologiese terme 'n dringende behoefte geword. Met die goedkeuring van die Sekretaris van Mynwese is daar toe uit die geleedere van die Geologiese Opname 'n terminologieskomitee gestig onder leiding van die assistent-direkteur, dr. Louis Nel, om 'n tweetalige woordelys op te stel. Die eerste roneo-gedrukte woordelys het in 1941 verskyn. Gedurende die volgende agt jaar is revisie van die eerste lys gedoen, totdat daar in 1949 'n finale woordelys aange-

durf is onder leiding van dr. F.C. Truter en dr. D.J.L. Visser. In die loop van hierdie werk is 'n aansienlike aantal nuwe woorde in Kristalchemie, Seismologie en Mineraalkunde bygevoeg. Na voltooiing van die werk, is die ontwerplys aan die Vaktaalburo van die Akademie voorgelê, wie se hoof, dr. S.P.E. Boshoff, meegewerk het om die lys te vervolmaak. Die tweetalige lys geologiese en verwante terme is in 1953 gepubliseer, danksy die ywer van dr. Boshoff, een van die groot medewerkers aan die vaktaal.

In 1948 is daar aan mnr. P.J. Rossouw, wat van die begin af lid van die Terminologieskomitee was en dit nog steeds is, en mnr. A.J. Olivier, redakteur van publikasies by die Opname, opdrag gegee om 'n paleontologiese woordelys op te stel. Hulle het in die loop van hul taak deskundiges aan universiteite en elders geraadpleeg en ook by die Akademie vir taalkundige advies aangeklop. Dr. S.P.E. Boshoff het talryke wysigings voorgestel, waarvan die meeste aanvaar is. Ook dr. F.C.L. Bosman, destydse sekretaris van die Akademie, was hiermee behulpsaam.

Die *Voorlopige Paleontologiese Woordelys* is in 1951 gepubliseer. Dit was eintlik ook maar 'n tussenstap, want met sy hersiening in 1953 is daar reeds geprakseer hoe om 'n volledige geologiese woordeboek op te stel. Hierby was vernaamlik dr. F.C. Truter tot aan sy dood in 1967 betrokke, en sedert 1974 mnr. P.J. Rossouw, wat nog steeds saam met lede van die Vaktaalburo daaraan werk. Algaande is die woordelys besig om tot 'n volle woordeboek aan te groei wat tegelyk 'n hersiening, 'n aanvulling en 'n vestiging van die ou woordelys is.

Dieselfde dr. A.J.A. Roux (dr. Ampie Roux) wat behulpsaam was met die vestiging van die eerste universiteitsopleiding van ingenieurs deur medium van Afrikaans, was ook behulpsaam met die verafrikaansing van kernenergieterme. Die omstandighede wat hiertoe aanleiding gegee het, was volgens dr. J.W.L. de Villiers, voorsitter van die Atoomenergiekorporasie, die volgende: nadat die Raad op Atoomkrag gestig is om kernnavorsing te onderneem en die praktiese toepassing van kerntegniese te ondersoek, sodat Suid-Afrika ook in die voordele van kerntegnologie kon deel, is die gemis van Afrikaanse kernterme onmiddellik gevoel. Dit het meegebring dat 'n nuwe vaktaal geskep moes word. Hierby is die inisiatief deur dr. A.J.A. Roux, dr. S.J. du Toit en dr. N.P. Pienaar geneem. 'n Vaktaalkomitee is gestig, wat die eerste keer in September 1966 onder die voorsitterskap van dr. S.J. du Toit vergader het. Die eerste konseplys kernenergieterme het in November 1971 verskyn en die woordeboek, wat nie minder as 8 515 terme bevat nie, het in Julie 1976 gevolg.

Dit is interessant om op te merk dat Afrikaanssprekende amptenare van die begin af in die meerderheid binne die organisasie was. Dit het meegebring dat Afrikaanse terme gedurig in gebruik was as gevolg waarvan Afrikaans hier steeds tot sy reg gekom het en nog kom.

Afrikaans het uit die staanspoor ook tot sy reg gekom in die bedrywighede van die Uraanverrykingskorporasie (Ukor). Die rede hiervoor was dat die

wetenskaplikes wat aan die kernnavorsingsprojekte deelgeneem het, meestal Afrikaners was. Hul meer as 470 verslae, wat die afgelope 17 jaar geskryf is, was merendeels in Afrikaans. Dit het meegebring dat die Afrikaanse vaktaal eenvoudig gebloem het. 'n Ander faktor wat hiertoe meegewerk het, was en is dat die groot aantal doktrale proefskrifte en M.Sc.-verhandelinge wat volg op Suid-Afrika se fenomenale prestasie op kerngebied, ook in Afrikaans geskryf is. Reeds in die begin het dr. Roux die inisiatief geneem om 'n vaktaalkomitee te stig en om op dié wyse 'n begin te maak met die daarstelling van 'n Afrikaanse kernterminologie. Die lys beslaan reeds meer as 10 000 terme.

Daar is geen groter wetenskaplike prestasie in Suid-Afrika oor die lange jare behaal as die kernnavorsing en die eie aanleg van 'n uraanverrykingsproduksie nie. In 1978 is begin met die ontwerp en oprigting van die aanleg gebaseer op die eie Suid-Afrikaanse proses, waarby groot kontrakteurs en verskillende nywerhede betrek is. Van die begin af is die spesifikasies en tekeninge van die talle interne projekte en projekte wat aan nywerhede uitgekontraakteer is, volledig in Afrikaans geskryf. Hierdie dokumente is steeds sonder probleme aanvaar, selfs deur die mees Engelsgeoriënteerde maatskappye.

Van die goeie reaksie van Engelssprekendes op die Afrikaanse vaktaal en kontraktering gepraat – dit geld ook vir die volgende tegniese afdeling, naamlik padbou en die werk van raadgewende ingenieurs. Die Paaiedepartement van die Transvaalse Provinsiale Administrasie het reeds 15 jaar gelede die waagmoed gehad om die spesifikasies vir die aanleg van 'n laboratoriumoond in Afrikaans op te stel. Bedenkinge is uitgespreek dat dit sou veroorsaak dat min tenders van Engelssprekende firmas sou inkom. Dit was geensins die geval nie, want daar is meer tenders ontvang as vir die meeste ander aanlegte.

Die Transvaalse provinsiale padingenieur erken egter dat vandag nog net die algemene kontrakvoorwaardes in Afrikaans beskikbaar is. Die Administrasie sou graag alle dokumente in Afrikaans wou publiseer, maar hulle is in baie gevalle so lywig dat dit nog nie moontlik gevind is om alles te vertaal nie. Sulke vertalers moet 'n grondige tegniese kennis hê, en hulle is skaars. Die probleem word in 'n mate oorbrug deur 'n lys Afrikaanse ekwivalente vir Engelse terme by dokumente te voeg.

Dit is interessant om te weet hoe dit gekom het dat die eerste Afrikaanse kontrakdokument opgestel is. Dit was te danke aan die strenge standpunt van 'n kontrakteur, mnr. L.P.J. Kruger, wat skriftelik beswaar daarteen gemaak het dat hy nie toegelaat is om sy tender in Afrikaans in te dien nie. Sulke standvastige mense verdien groot lof. Hulle is die sout van die aarde en die stutte van die taalpioniers.

By ontvangs van mnr. Kruger se brief het die Transvaalse Direkteur van Paaie, mnr. D.L. Krogh, self 'n taalvoorstander, die saak na die provinsiale regsadviseurs verwys, wat 'n uitspraak gegee het dat die Grondwet nie vereis dat 'n staatsdepartement sulke dokumente in meer as een van die landstale

hoef uit te gee nie. In stede van slegte nuus te wees, was hierdie uitspraak juis die aansporing wat die Afrikaanse taalvoorvegters nodig gehad het. Dit het immers beteken dat as hulle 'n dokument in Afrikaans wou opstel, 'n Engelse vertaling nie nodig was nie.

Die Uitvoerende Komitee van die Transvaalse Provinsiale Raad het die saak die jaar na hierdie gebeure 'n stap verder geneem deur te besluit dat dokumente die een jaar in Afrikaans en die volgende jaar in Engels opgestel sou word. Dit was toe dat die Komitee van Raadgewende Ingenieurs self ingespring het en die Engelse kontrakdokument sonder vergoeding vertaal het.

Die direkte gevolg van hierdie verwikkeling was dat meer en meer jong Afrikaners besluit het dat die beroep van raadgewende ingenieur 'n goeie toekoms vir hulle ingehou het, veral waar hulle op die paneel van die Transvaalse Paaiedepartement aangestel kon word.

Dit was nie moontlik om in die loop van hierdie lesing van beperkte omvang reg te laat geskied aan al die professionele vertakkings nie. Ek wil afsluit met 'n verwysing na die verafrikaansing van die boubedryf. In terme van ons pragtige Oud-Kaaps-Hollandse erfenis is dit eintlik tragies dat die Afrikaner onder die Engelse bewind en tydens die Viktoriase eeu feitlik geheel van die boukundige toneel verdwyn het. Die argitekte en bouerekenaars was voor die voet Engelssprekendes tot en met die toetrede vroeg in die eeu van Gerhard Moerdyk en Wynand Louw, argitekte van die nuwe Afrikaanse kerk- en skoolgeboue. Hulle het die pad voorberei vir die stigting van die eerste Afrikaanse departement vir argitektuur en bouerekenkunde aan die Universiteit van Pretoria. Ek is daarop trots dat my broer Adriaan en my neef Tobie Louw baanbrekers hierby was. In die begin was die lesings nie almal in Afrikaans nie, omdat die vaktaal destyds nog ontoereikend was. Uit die aard van die saak was dit die bouerekenaars, wat met tenders en hoeveelhede moes werk, wat die Afrikaanse bouvaktaal moes skep.

Die eerste poging is deur mnr. C.L.F. Borckenhagen, die eerste Afrikaanse bouerekenaar en latere vennoot van Tobie Louw, gedoen. Saam het hulle die eerste skamele bouwoordelys opgestel wat as basis gedien het, bv. vir die tenders wat gevra is vir die verskuiwing van die Krugerstandbeeld van die Stasieplein na Kerkplein. 'n Nog vroeëre projek waarvoor 'n Afrikaanse hoeveelheidslyste nodig was, was die nuwe hostel van die Afrikaanse Hoër Seunskool in Pretoria. Vreemd dat in geen van beide projekte Afrikaanse hoeveelheidslyste gebruik is nie. Daarvoor was die bou-aannemers nog te Engels georiënteer.

Die deurbraak het gekom toe Foskor sy eerste kompleks in die Bosveld by die huidige Phalaborwa opgerig het. Hierdie keer is geen Engelse kopie van die hoeveelheidslyste beskikbaar gestel nie, maar slegs 'n tegniese woordelys van Afrikaans na Engels. Daar was 'n groot ophef oor hierdie „afskeping" van die Engelse, maar hulle moes dit maar sluk. Nietemin het

dit daartoe aanleiding gegee dat die hoeveelheidslyste van die firma Borckenhagen en Louw deur diegene gebruik is wat wou tender vir die hoofgebou van die Transoranje Skool vir Dowes in Pretoria.

Dit was die waterskeiding in die verafrikaansing van bousterme, want dit het aanleiding gegee tot die opstel van die eerste tweetalige hoeveelheidslys deur die firma Borckenhagen en Louw. Die lys was sterk in aanvraag en het 'n regstreekse uitwerking op die verafrikaansing van die bourekenaarsberoep gehad. Selfs die Departement van Openbare Werke, destyds nog merendeels eentalig, het die lys aangevra en goeie gebruik daarvan gemaak. Wat die saak 'n verdere stoot gegee het, was die besluit van die Uitvoerende Komitee van die Transvaalse Provinsiale Raad onder leiding van die destydse administrateur, dr. W. Nicol (toevallig een van die stigters van die Handhawersbond), om in die vervolg te sorg dat tenders beurtelings in Afrikaans en Engels aan die Administrasie gelewer word. Ander staatsdepartemente het hierdie voorbeeld gevolg, en van toe af was geen bourekenaarsfirma behoorlik toegerus sonder Afrikaanssprekendes in sy diens nie.

Mnr. Wynand Louw, argitek van die hoofgebou van die K.W.V. in die Paarl en 'n ywerige voorstander van Afrikaans in die boubedryf, het sy deel gedoen om die proses van verafrikaansing van die bedryf in Kaapland te bespoedig. Het het daarop aangedring dat hoeveelheidslyste vir die K.W.V.-kompleks in Afrikaans opgestel moes word. Toe die vuur eenmaal aangesteek was, het dit vinnig versprei,

danksy die geesdriftige ondersteuning van boukontrakteurs, baie van hulle nou Afrikaners.

Intussen het die Akademie nie stilgesit nie. In 1960 het hy onder leiding van sy direkteur van die Vertaalburo, dr. Hennie Terblanche, die eerste tweetalige *Bouwoordeboek* die lig laat sien. Dit was gegrond op die woordelys van bousterme wat in 1950 deur mnr. Simon Faris opgestel is, en daarin het dr. M.J. Posthumus en mnr. M.S. van Zijl, van die Departement van Binnelandse Sake, asook amptenare van die Spoorweë en Openbare Werke saamgewerk. Die woordeboek het uit meer as 18 000 woorde bestaan. Hoewel dit later aansienlik aangevul en verbeter is, was dit een van die ware mylpale op die pad van die Afrikaanse vaktaal.

Die universiteite waar argitektuur en bourekenkunde deur medium van Afrikaans gedoseer is, was nou in staat om alles deur medium van Afrikaans te doen.

Ek is aan die end van my storie en dit dien nog net om as naskrif by te voeg dat waar soveel persone en instansies hul bydrae gelewer het tot die skepping van 'n Afrikaanse vaktaal, die eintlike leiding en stukrag merendeel van die Suid-Afrikaanse Akademie gekom het. Waar hy vandag met trots en dankbaarheid sy driekwarteeufees vier, is dit nie meer as reg nie dat hy geprys word vir die inspirasie wat oor die lange jare en nog steeds van hom uitgaan om ook hierdie laaste taalbeweging tot sy logiese en geslaagde uiteinde te voer.